

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.134
Львівського національного університету імені Івана Франка,
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

професорки кафедри українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЦАРЬОВОЇ ІРИНИ ВАЛЕРІЇВНИ

на дисертаційну роботу

ГОРОДИЛОВСЬКОЇ МАРІЇ ТАРАСІВНИ

**«ІММІГРАЦІЙНІ АКТИ КОНГРЕСУ США В КОДОВОМУ,
ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ ВИМІРАХ
(ЛІНГВОСЕМІОТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ)»**,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 035 «Філологія»

з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

1. Актуальність теми дослідження

Дослідження сучасного законодавчого дискурсу, зокрема на лексичному рівні, має певні традиції в українському мовознавстві (наукові праці Н. Артикуци, С. Дорди, Л. Пономарьової, Ю. Прадіда та ін.), утім, динамічний аспект вивчення лексики законодавства належить до актуальних проблем сучасної лінгвістики. Традиційне потраткування цього явища в межах фахової терміносистеми набуло нового витлумачення у світлі юрислінгвістики із врахуванням текстових зв'язків і категорій.

Інтерес сучасної лінгвістики до вивчення умов, за яких соціальна система спроможна генерувати знаки для транслювання інформації та культурних смислів, що є продуктом самоорганізації соціуму, і звернення до вивчення закономірностей семіозису в усіх сферах природного й соціального життя, де відбуваються інформаційні процеси, зумовлює актуальність вибору теми дисертації «Імміграційні акти конгресу США в кодовому, інформаційному та культурному вимірах (лінгвосеміотична інтерпретація)». Міждисциплінарний характер вивчення питання мовного кодування дискурсу як системи орієнтирів, інтерпретація яких (за П. Рікером) є запорукою діяльності людини в предметному світі, створює умови для переосмислення

традиційної мовознавчої проблематики, пов'язаної з дослідженням знакової природи мови, і забезпечує її додаткову актуальність.

Дослідження орієнтує мовознавство на подальше посилення зв'язків з іншими науками, передовсім із семіотикою та правознавством. Ураховуючи зазначене вище, можна впевнено стверджувати, що обрана здобувачкою Марією Тарасівною Городиловською тема дисертаційної роботи відзначається актуальністю та своєчасністю практичної проблематики у сучасній лінгвістиці.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їхня достовірність

Оцінюючи ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, варто наголосити на достатньому обсязі опрацьованої теоретичної бази праць вітчизняних та зарубіжних дослідників. Під час написання роботи використані тексти усіх імміграційних актів (101), які прийняв Конгрес США протягом XVIII–XXI століть (до червня 2023 року) (обсягом 2175 сторінок). На основі аналізу теоретико-методичних підходів учених Марія Городиловська запропонувала лінгвосеміотичний підхід до встановлення комунікативної значущості кодування імміграційних актів, який дозволив представити його як складний знак, що породив Конгрес США та який у соціальному інституті права діє як регуляторний знак – закон, що стосується явища імміграції, а його знакодія (семіозис) характеризується кодовим, інформаційним і культурним вимірами.

Дисертація має логічну структуру, розкриває сучасні підходи до вирішення питань, які полягають в науковому обґрунтуванні теоретичних і методичних положень, розробленні лінгвосеміотичного підходу до аналізу імміграційних актів, який може слугувати фундаментом для опису інших жанрів правового дискурсу на матеріалі різних мов. Мета дисертації корелює із обраною темою, а предмет та об'єкт дослідження визначені правильно, водночас зміст роботи й сформульовані наукові завдання узгодженні й забезпечують досягнення поставленої мети та розкриття обраної теми в повному обсязі. Зазначене вище засвідчує достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій роботи.

3. Новизна наукових положень і одержаних результатів.

Сформульовані здобувачкою положення наукової новизни досить повно відображають її внесок у розвиток науки та досліджуваної проблематики. Отримані авторкою наукові результати та висновки у дисертації характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності, що

забезпечується використанням низки загальнонаукових теоретичних методів. Комплексним методом дослідження в цій праці, виконаній у царині правової лінгвoseміотики, є лінгвoseміотична інтерпретація, яку розглянуто як “техніку” роботи з текстами – знаковими системами, що представлена сукупністю прийомів, способів, методів вияву усіх вимірів семіозису досліджуваних текстів. Метод лінгвoseміотичної інтерпретації використано для: а) опису типів кодів, які застосовують законодавці, щоб зробити доступним предметний світ іммігрантів (кодовий вимір); б) встановлення зв’язків різних типів кодів, які дозволяють визначити конкретний предмет актування (інформаційний вимір); в) виявлення місця імміграційних актів у просторі правової культури шляхом аналізу лінгвопрагматичних засобів, що відображають виконання актом регулятивної функції (культурний вимір). Лінгвoseміотична орієнтація основних постулатів визначає процедури застосування комплексного методу лінгвoseміотичної інтерпретації на кожному етапі дослідження. Для вирішення завдання опису жанрової природи імміграційного акта як категорії комунікації та його категорійних ознак і місця в жанровій палітрі законодавчого дискурсу в першому розділі було застосовано описовий метод. Методика дослідження на цьому етапі додатково передбачала використання аналізу й індукції. У третьому розділі для опису й осмислення тих наріжних кодів імміграційного акта, які застосовують законодавці, щоб зробити доступним предметний світ іммігрантів, було додатково використано етимологічний і компонентний аналізи. У четвертому розділі, вивчаючи інформаційний вимір знакодії досліджуваних актів, до комплексної лінгвoseміотичної інтерпретації імміграційного акта залучено автоматизований контент-аналіз, який дозволив дисертантці виявити й систематизувати інформаційний зміст актів. У п’ятому розділі розглянуто культурний вимір знакодії імміграційного акта, який полягає у виявленні місця імміграційного акта в просторі правової культури шляхом аналізу засобів, що відображають регулятивну функцію, яку виконує акт, із застосуванням лінгвопрагматичного аналізу. Як допоміжні дослідницькі процедури Марія Городиловська залучила прийоми систематизації та елементи кількісних підрахунків (с. 23-24).

Наукова новизна роботи пов’язана з розглядом лінгвoseміотичної природи імміграційних актів США. У роботі вперше змодельовано жанр імміграційного акта як лінгвoseміотичну реальність, яку створила правова інституція – Конгрес США. Новизною відзначається методика лінгвoseміотичного аналізу з використанням апарату наріжних кодів та

їхнього поєднання з різними референтними полями лексичних одиниць у текстах актів, яке забезпечує інформаційний вимір предметів актування. Вагомим результатом роботи вважаємо доведення, що інформаційні синтагми корелюють з типами регулятивних мовленнєвих актів, які забезпечують введення закону в дію.

Сформульовано лінгвосеміотичне тлумачення мовного кодування інституційного дискурсу, яке містить розгляд: 1) наріжних кодів як мовних законосїїв, які означають суб'єктів імміграції; 2) інформаційних синтагм, утворених відношеннями між наріжними кодами і різними референтними полями лексичних одиниць у текстах актів, які є визначальними для досліджуваного жанру; 3) зв'язків інформаційних синтагм з регулятивними мовленнєвими актами, що забезпечують дії актування, які виконує Конгрес. Новим є визначення імміграційного акта як вербальної знакової форми, яка в правовому соціальному інституті діє як складний регуляторний знак – закон, що стосується явища імміграції, і його знакодія (семіозис) характеризується кодовим, інформаційним і культурним вимірами. Оскільки вивчення імміграційних актів у цій праці передбачає тлумачення питань вербальної комунікації всередині правової дійсності з погляду семіотики, то Марія Городиловська пропонує виокремити окремий підрозділ мовознавчих студій – *правову лінгвосеміотику*. Дослідження в запропонованій царині вимагає поєднання підходів філології права й семіотики права, а її об'єктом є вербальні знакові системи, представлені історично сформованою сукупністю жанрів правового дискурсу, стан якої відповідає рівню правової культури суспільства в конкретну історичну епоху. Позитивної оцінки заслуговує запропонований комплексний метод дослідження в царині правової лінгвосеміотики – *лінгвосеміотична інтерпретація*.

За результатами дослідження отримали подальший розвиток низка вагомих положень, а саме:

1. Законодавчий дискурс США є підтипом правового дискурсу, що відображає соціальний інститут права. Його породжує Конгрес США з метою встановлення норм поведінки для регулювання соціальних відносин між індивідами. Законодавчий дискурс характеризується соціальністю, знаковою природою, дискурсивною маркованістю й представлений текстами законів, які мають метамовний статус, оскільки, з одного боку, слугують засобом репрезентації законів, а з іншого – є законами в просторі правової культури.

2. Жанр імміграційного акта – вербальна знакова форма (текст), який у правовому соціальному інституті діє як складний регуляторний знак – закон,

що стосується явища імміграції, і його знакодія (семіозис) характеризується кодовим, інформаційним і культурним вимірами.

3. Вербальні знакові системи, представлені історично сформованою сукупністю жанрів правового дискурсу, стан якої відповідає рівню правової культури суспільства в кожен історичну епоху, становлять об'єкт дослідження окремого підрозділу лінгвoseміотичних студій – правової лінгвoseміотики.

4. Комплексним методом дослідження в царині правової лінгвoseміотики є лінгвoseміотична інтерпретація – “техніка” роботи з текстами як знаковими системами, що представлена сукупністю прийомів, способів, методів вияву кодового, інформаційного й культурного вимірів семіозису правових текстів.

5. Метамовне кодування ІА США передбачає застосування термінологічних одиниць на позначення ключових суб'єктів імміграційного закону, які забезпечують ідентифікацію спрямованості його знакодії на певну категорію осіб. Ці одиниці становлять наріжні коди. В ІА, які прийняв Конгрес США з 1790 року до червня 2023 року було використано шість основних наріжних кодів, а саме: ‘alien’, ‘immigrant’, ‘foreigner’, ‘refugee’, ‘asylumseeker/asylee’, ‘displaced person’. Основні наріжні коди, які означували чужинців, утворювали постійну й вагому для досліджуваного жанру опозицію з термінами, що означували громадянина – ‘citizen’, ‘white citizen’, ‘subject’ та ‘denizen’.

6. Інформаційний вимір імміграційних актів розкрито через: 1) універсальні лінгвоінформаційні зв'язки наріжних кодів з конкретними референтними полями лексичних одиниць, які наявні в кожному акті, та 2) унікальні лінгвоінформаційні зв'язки, що несуть нову, притаманну лише конкретному ІА інформацію. Референтні поля в другій групі утворюють десять тематичних груп: А – референтні поля, які стосуються будь-яких дій щодо громадянства, В – референтні поля, які стосуються в'їзду/виїзду до/з США, С – референтні поля, які стосуються заборони перебувати в США, D – референтні поля, які стосуються надання чужинцям різних прав, Е – референтні поля, які стосуються перевезення чужинців, F – референтні поля, які стосуються здоров'я та надання медичних послуг, G – референтні поля, які стосуються працевлаштування, H – референтні поля, які стосуються військової служби, I – референтні поля, які стосуються здобуття освіти, J – референтні поля, які стосуються утисків за різними ознаками. Найчастотнішою є тематична група В – 26%, а найменш частотною є група J – 4 %.

7. Культурний вимір знакодії акта передбачає дослідження ціннісноорієнтаційної компоненти декодування тексту, яка пов'язана зі встановленням відношення лінгвоінформаційних зв'язків наріжних кодів з конкретними референтними полями лексичних одиниць та регулятивних мовленнєвих актів – регулятивів-повідомлень, регулятивів-застережень та регулятивів-приписів, які в досліджуваному мовленнєвому жанрі є стереотипними. Їхня усталеність пов'язана з нормами мовленнєвої поведінки Конгресу як адресата.

У дисертації сформульовані й інші висновки та пропозиції, що мають наукову новизну, теоретичне і прикладне значення. Усі елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх рівень обґрунтованості відповідає нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

4. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання

Теоретична значущість роботи полягає в розробленні моделі лінгвoseміотичного дослідження жанрів законодавчого дискурсу, зокрема імміграційних актів Конгресу США кінця XVIII – початку XXI століть, що є певним внеском у теорію генології. Теоретичний інтерес для лінгвoseміотики становить концепція, згідно з якою імміграційний акт є знаком у просторі правової культури, знакодія якого характеризується кодовим, інформаційним і культурним вимірами. Для теорії мовленнєвих актів вагомим є обґрунтування зв'язку лінгвопрагматичного й лінгвoseміотичного підходів до інтерпретації вимірів семіозису, яка полягає у встановленні відношення між інформаційними синтагмами й комунікативними прагматичними смислами тексту. Запропонований лінгвoseміотичний підхід до аналізу ІА може слугувати фундаментом для опису інших жанрів правового дискурсу на матеріалі різних мов.

Практична цінність дослідження визначена можливістю використання його результатів у курсах з лексикології (розділи “Критерії виділення мовних одиниць”, “Методи дослідження лексики”) англійської мови, лінгвокраїнознавства, у спецкурсах із лінгвoseміотики, лінгвістичної прагматики, дискурсознавства, лінгвістики тексту й лінгвокультурології; викладання фахової англійської мови для юристів та укладання словників правових термінів.

5. Повнота викладу результатів дослідження у наукових фахових виданнях

За результатами дослідження опубліковано 14 наукових праць, з яких 4 одноосібні статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному виданні та 9 тез доповідей на вітчизняних і міжнародних конференціях. Якість публікацій здобувачки відповідають нормативним вимогам, що встановлені для здобуття наукового ступеня доктор філософії.

6. Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій здобувачки ступеня доктора філософії Марії Городиловської дає можливість стверджувати, що прояви академічної недоброчесності відсутні (плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація тощо). При формуванні тексту наукової роботи, наукових публікацій, тверджень, аналітичних, статистичних даних у роботі є посилання на джерела інформації та загалом дисертація відповідає вимогам Закону України «Про авторське право і суміжні права».

7. Ідентичність тексту анотації та основних положень дисертації

Порівняльний аналіз тексту анотації та основних положень дисертаційної роботи Марії Городиловської підтверджує їхню відповідність. Анотація не містить інформації та матеріалів, які б були відсутні у тексті роботи. Обидва документи оформлені та укладені відповідно до вимог, що встановлені Міністерством освіти і науки України.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту і оформлення дисертаційної роботи

Складність порушеної проблеми потребує подальшого обговорення розглянутих питань і спонукає до **дискусії**, зокрема щодо наступних положень дисертації:

1. На с. 30-32 дисертації Марія Городиловська наголошує на дискусійності поняття дискурсу та низки визначень залежно від стилів мовлення, напрямів та підходів. Проте розгляд законодавчого дискурсу в динамічному аспекті потребував врахування функціонування окремих мовних одиниць, що зумовило розмежування понять ‘соціального інституту (social institute)’ та ‘соціальної інституції (social institution)’ (с. 32). На нашу думку, тут йдеться не про мовний, а про мовленнєвий аспект законодавчого дискурсу. З огляду на це виникає уточнення питання, як співвідносяться поняття «мова законодавства» і «законодавчий дискурс»? Чи потребує окремого віднесення

до положень визначення дискурсу, оскільки воно не суперечить доктринально визначенню законодавчого дискурсу?

2. У першому розділі дисертації «Тлумачення метамови опису імміграційних актів з погляду мовознавства й лінгвосеміотики» Марії Тарасівні, на нашу думку, логічно було б більш детально описати зв'язок мови і права у контексті американського імміграційного законодавства, подекуди замінити виклад матеріалу з переказу позицій дослідників на полеміку з їхніми поглядами, чітко проставити акценти, із чим дисертантка погоджується, а що викликає сумніви. Це, безперечно, посприяло б посиленню викладених теоретичних положень.

3. У підрозділі 5.2. на с. 74 зазначено: «Аналіз корпусу актів засвідчує, що регулятиви-повідомлення зіставляються з конкретними інформаційними синтагмами, до складу яких не входять виокремлені в Розділі 3 наріжні коди, тобто йдеться про дії, які не виконують безпосередньо іммігранти, а лише супроводжують їхні дії». Зауважу, що для узагальнення складних теоретичних питань і унаочнення прикладних результатів дисертації було б доцільно частіше використовувати кількісні показники.

3. Наступне міркування часткове, однак воно стосується вживаного в рецензованому дослідженні, а також поширеному в низці мовознавчих праць метонімічного вживання терміну «лінгвістичний» замість «лінгвальний». Приклади такого вживання наявні в структурі тексту. Однак зрозуміло, що термін «лінгвістичний» уживається в тому випадку, коли йдеться про науку – лінгвістику; термін «лінгвальний» скерований на підкреслення того, що в центрі уваги дослідника перебувають засоби мовного коду.

4. Побажаємо авторці в майбутньому видати глосарій основних термінів законодавчого дискурсу, що використовуються у дисертації. По-перше, це допомогло б читачам легше орієнтуватися в теоретичному змісті праці, а, по-друге, дозволило б зробити сприятливий для авторки акцент на запропонованих нею термінах.

Підкреслимо, що викладені у процесі аналізу розділів дисертації міркування, які, природно, можуть не збігатися з авторськими, жодним чином не зачіпають концепцію актуального, цікавого, значною мірою новаторського дослідження Марії Тарасівни Городиловської і не знижують позитивного враження від його структури й змісту, а найголовніше – отриманих практичних результатів. Це, радше, роздуми щодо низки проблем сучасних юрислінгвістики, комунікативістики, психолінгвістики, дискурсології.

9. Загальний висновок і оцінка дисертації.

Загальний рівень дисертаційної роботи Марії Тарасівни Городиловської вважаємо високим, таким, що засвідчує глибину й усебічну обізнаність авторки у відповідній науковій проблематиці, зумовлюючи теоретичну та практичну переконливість наведених міркувань. Анотація й опубліковані дисертанткою наукові праці відповідають змісту дисертації, відображають суть основних наукових напрацювань і отриманих результатів. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертаційна робота Марії Тарасівни Городиловської на тему «Імміграційні акти конгресу США в кодовому, інформаційному та культурному вимірах (лінгвосеміотична інтерпретація)» є завершеною, комплексною, самостійною працею, що містить нові науково-обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують поставлені наукові завдання і мету. Робота за своїм змістом та фаховим спрямуванням відповідає галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія», вимогам, які встановлені в «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Городиловська Марія Тарасівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Офіційний опонент:

**доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри українознавства
та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ**

Ірина ЦАРЬОВА